

YSON englanninkielisen kieliversion linjaukset

Yleistä

Englanninkielistä termivastinetta valittaessa ensimmäisenä askeleena on aina selvittää, mihin käsitteellä viitataan ja missä kontekstissa sitä on käytetty. Käsitteen merkitystä ja käyttökontekstia määrittävät sen suhteet muihin käsitteisiin ja ryhmät, joihin se ontologiassa kuuluu. Lisäksi Melinda-tietokannasta voidaan tarkistaa, millä tavoin ja missä merkityksissä käsitettä on käytetty sisällönkuvailussa

Vastineet haetaan aina mahdollisimman luotettavasta lähteestä. Näitä ovat esim. MOT-sanakirjat, IATE, Eurovoc, Finlex, erikoisalojen sanastot ja sanakirjat sekä Finton erikoisontologiat. Hyödyllisiksi havaittuja resursseja ovat myös virallisten toimijoiden verkkosivut ja erilaiset asiakirjakäännökset, joita löytyy kattavasti esim. Eur-Lex-tietokannasta.

Termivastineet noudattavat brittienglannin oikeinkirjoitusta ja sanastoa.

Käytettävän termin valinta

Termivastineeksi pyritään aina valitsemaan luotettavasta lähteestä tarkistettu ja vakiintuneessa käytössä oleva ratkaisu. Jos käsitteen käyttö ei ole vakiintunut tai luotettavat lähteet tarjoavat useita keskenään ristiriitaisia ratkaisuja, valitaan parhaiten soveltuva vastine tapauskohtaisesti. Ontologian käytettävyyden kannalta on tärkeää pyrkiä ratkaisuihin yhdenmukaisuuteen, mutta yleispätevien sääntöjen laatiminen ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista, sillä käsitteiden merkitykset ja käyttökontekstit on joka tapauksessa selvítettävä tapauskohtaisesti.

Vastineongelmia tuottavat usein esimerkiksi käsitteet, joista käytetään eri nimitystä yleiskielessä ja erikoisaloilla. Tällöin spesifisyystaso valitaan ensisijaisesti noudattamaan samaa linjaa suomen- ja ruotsinkielisten termien kanssa. Erikoisalan nimitystä suositetaan silloin, kun yleisempi nimitys olisi liian monimerkityksinen tai muutoin epätarkka. Esimerkiksi lajitaksonomian termivastineina on suosittu tarkkoja latinankielisiä nimityksiä siitä syystä, että yleiskieliset nimitykset voivat olla epätarkkoja ja siten harhaanjohtavia. On kuitenkin pidettävä mielessä, että YSO on luonteeltaan yleissanasto, ja sen täytyy pysyä käytökelpoisena myös yleisluontoisten aineistojen kuvailussa.

Koska YSO on rakentunut suomalaisen sisällönkuvailun tarpeista, se sisältää laajalti suomalaisen kulttuuripiirin käsitteistöä, jolle ei löydy suoria vastineita muilla kielillä. Tällaisia ovat esimerkiksi Suomen historian tapahtumat ja ilmiöt (*mäkitupalaiset*, *isojako*, *Ahvenanmaan kysymys*) sekä yhteiskuntaan ja kulttuuriin liittyvä käsitteistö (*talkoot*, *neuvolat*, *erillistalot*, *sosiaalikasvattajat*). Lisäksi oman erityisryhmänsä muodostavat vanhentuneet käsitteet, jotka ovat joko poistuneet käytöstä (*suostuntavero*) tai muuttuneet toisen nimiseksi (*lääkintävoimistelu*, nyk. *fysioterapia*). Tällaista käsitteistöä on jonkin verran jäljellä ontologiassa, mutta niillä voidaan kuvata asioita ja ilmiöitä vain oman aikansa perspektiivistä.

Silloin kun luotettavaa vastinetta ei löydy, käsitteelle joko muodostetaan selittävä termivastine tai se ilmaistaan sitaattilainalla. Jälkimmäisissä tapauksissa englanninkieliseksi vastineeksi jätetään käsitteen suomenkielinen nimitys, ja huomautuskenttään lisätään tarkentava selitys käsitteen merkityksestä ja käytöstä. Poikkeuksen muodostavat erisnimet: ne saavat englanninkielisen termivastineen vain, jos nimen haltija itse käyttää myös vieraskielistä nimitystä. Tällöin huomautusta ei tarvita, mikäli isosta alkukirjaimesta on selvästi nähtävissä, että kyseessä on erisnimi.

isostoiminta	assistant leadership (Evangelical Lutheran Church)
erillistalot	free-standing detached houses
suostuntavero	suostuntavero NOTE: Historical concept referring to a type of temporary tax in Finland

Kulttuurisidonnaisista ongelmatapauksista voidaan erottaa omaksi ongelmatyypikseen myös ns. kielisidonnaiset vastineongelmat. Näissä tapauksissa on kyse yhteisistä ja jaetuista ilmiöistä, jotka kuitenkin hahmotetaan eri kielissä eri tavoin. Osa ongelmista juontaa juurensa kielten erilaisiin rakenteisiin (esim. suomen kielelle tyypilliset uus ja yys-päätteiset ominaisuudet, kuten *päätoimisuus*; refleksiiviset verbijohdokset *organisointi/organisointuminen*), osa puolestaan erilaisiin lähestymistapoihin käsitteiden nimeämisessä. Esimerkiksi *laumat* ilmaistaan eri termillä riippuen siitä, mikä laji on kyseessä; *onni* ja *on nelliisuus* ilmaistaan molemmat samalla termillä *happiness*, mutta *onnella* voidaan tarkoittaa myös *tuuria*, eikä englannin termivastine välitä tätä merkitystä.

organisointi	organising
organisointuminen	becoming organised
eurooppalaisuus	European identity
päätoimisuus	full-time basis
laumat	herds, flocks and packs

onnellisuus	happiness (emotion)
onni	happiness (phenomena) [toisaalta myös merkitys <i>luck</i>]
elämys	experience (enjoyment)
kokemukset	experiences (knowledge)

Suomen kielen tiiviit ja ilmaisuvoimaiset yhdyssanarakenteet ovat englanniksi ilmaistuina ajoittain kömpelöitä, koska ne joudutaan ilmaisemaan pitkäköinä fraaseina.

kesänvietto	spending summertime
lukuharrastus	reading as recreation

Käsitteet, joita voidaan käyttää useissa eri merkityksissä, on haastavaa saada kattamaan kaikki mahdolliset merkitykset myös muilla kielillä. Tällaisessa tapauksissa pyritään valitsemaan englanninkieliseksi käytettäväksi termiksi mahdollisimman laaja-alainen ja salliva vastine, ja lisäämään spesifimmät merkitykset korvatuiksi termeiksi (esim. *ennusteet* ilmaistaan englanniksi käyttöyhteydestä riippuen eri termeillä, jotka eivät kuitenkaan ole toistensa synonyymeja). Jos vaihtoehtoiset vastineet ovat hyvin tasavahvoja, voidaan myös koostaa termivastine kahdesta termistä (esim. *clocks and watches*). Tällöin molemmat termit lisätään vielä omiksi ohjaustermeikseen, jotta käsite on löydettävissä pelkästään niilläkin.

kellot	clocks and watches
ennusteet	forecasts KT prognoses KT predictions

Sulkutarkenteiden käyttö

Ennen vastineen lisäämistä on tärkeää tarkistaa, onko samaa termiä jo käytetty toisen käsitteen yhteydessä. Jos termi on jo käytössä, on vaihdettava käsitteille uudet, toisistaan eroavat nimitykset tai lisättävä termien perään erottava sulkutarkenne. Monikielisen vastinetyön keskeisenä haasteena onkin usein eron tekeminen sellaisten käsitteiden välille, joille ei kohdekielestä löydy erillisiä nimityksiä, koska niitä ei ole tapana erottaa toisistaan. Koska YSO pohjautuu suomen- (YSA) ja ruotsinkieliseen (Allärs) käsitteistöön, on englannin kieliversioon jouduttu joissain tapauksissa toistaiseksi jättämään sama nimitys kahdelle eri käsitteelle (esim. *korroosio* = *corrosion* ja *syöpyminen* = *corrosion*). Saman nimityksen käyttäminen kahdesta eri käsitteessä ei kuitenkaan ole suositeltavaa, eikä YSO:n suomen- ja ruotsinkielisissä versioissa lainkaan sallittua.

Joissain tapauksissa käsitteen suomen- ja ruotsinkieliset nimitykset ovat selkeitä ja yksiselitteisiä, mutta englannin vastine puolestaan monimerkityksinen. Tällöin englanninkielisen termivastineen merkitystä ja käyttöyhteyttä on tarpeen rajata sulkutarkenteella. Tarkenteiden luomisessa on omat haasteensa, sillä erot käsitteiden välillä saattavat olla hyvin hienovaraisia ja implisiittisiä, ja ne liittyvät yleensä erilaisiin käyttökonteksteihin (termiä voidaan käyttää käyttöyhteydessä X, mutta käyttöyhteydessä Y käytetään toista nimitystä). Tästä huolimatta tarkenteen pitäisi kuitenkin välittää termin merkitys mahdollisimman täsmällisesti, tyhjentävästi ja sujuvalla kielellä.

Ensisijaisesti sulkutarkenteeksi annetaan käsitteen yläkäsite. Yläkäsitettä ei kuitenkaan voida käyttää, jos se ei ole tarpeeksi informatiivinen rajaamaan käsitteen merkitystä, tai jos käsitteet, jotka halutaan erottaa toisistaan sijaitsevat saman yläkäsitteen alla. Tällöin tarkenteeksi annetaan muu termi, joka mahdollisimman tyhjentävästi rajaisi käsitteen merkitystä ja käyttöyhteyttä, esimerkiksi käsitteen aihealue, tieteenala tms.

tähtäimet	sights (optical instruments) [LT optical instruments]
nähtävyydet	sights (attractions) [LT other role]

Mikäli sama termi on otettu ontologiaan kahdessa eri merkityksessä, on selkeyden vuoksi suositeltavaa lisätä sulkutarkenne molempiin käsitteisiin. Mikäli sulkutarkenne on käsitteistä vain toisessa, voidaan tulkita tarkenteettoman käsitteen viittaavan kaikkiin muihin käyttöyhteyksiin paitsi siihen, johon toinen käsite on nimenomaisesti rajattu. Käyttäjän näkökulmasta sulkutarkenteet saattavat kuitenkin vaikuttaa hankalilta ja vaikeaselkoisilta, ja tästä syystä kannattaakin aina ensisijaisesti pyrkiä löytämään ilmaisu, johon sulkutarkennetta ei tarvita.

tulitikut	matches (firemaking)
ottelut	matches (sports contests)

soittimet	musical instruments KT instruments (musical)
instrumentit	instruments (non-musical)

Korvatut termit

Korvatuilla termeillä on YSOssa useita funktiota. Niiden kautta voidaan nostaa esiin käsitteen erilaisia aspektoja tai tarjota vaihtoehtoisten kirjoitusasujen ja rikkaamman synonymian kautta tiedonhakijalle enemmän tarttumapintaa YSO:n käsitteistöön.

Jos käsitteelle löytyy useita tasavertaisia termivastineita, voidaan täsmällisin näistä valita käytettäväksi termiksi ja muut korvatuiksi termeiksi. Tällöin korvatut termit auttavat käsitteen merkityksen rajaamisessa eivätkä ne välttämättä ole toistensa tai suositeltavan termin synonyymeja. Silloin, kun käsitteen termivastine saattaa olla käyttäjälle epäintuitiivinen (esim. selittävä vastine), voidaan korvatuksi termiksi lisätä nimitys, joka mukailee paremmin luonnollista kieltä ja ohjaa käyttäjän oikeaan käsitteeseen.

hoitosuhde	patient care relationship KT doctor-patient relationship KT nurse-patient relationship
pop up -ilmiöt	pop up phenomena KT pop-up phenomena
satamavalvojat	port wardens KT harbour guards

Huomautukset

Huomautusten tarkoituksena on rajata käsitteen merkitystä ja selventää sen käyttöyhteyttä siten, että käsitteiden käyttö pysyisi mahdollisimman yhtenäisenä. Huomautuksia on lisätty aina, kun niiden on katsottu olevan käsitteen ymmärtämisen ja oikean käytön kannalta tarpeellisia. Suomen- ja ruotsinkielisiä huomautuksia ei systemaattisesti käännetä englanniksi, sillä ne usein koskevat käsitteen käyttöä vain tietyllä kielellä.

luontoisedut	perquisites NOTE: Refers to taxable benefits. For non-taxable benefits, see <i>employee benefits</i> .
kirkonkirjat	church records NOTE: Only used in historical contexts, otherwise use <i>population registers</i> .
kansalaiskoulu	civic school NOTE: Refers to civic school within Finland's former education system.